

6. tétel A nyelvújítás mibenléte, történelmi és művelődéstörténeti háttere

Nyelvújítás: a 19. század elejének kulturális mozgalma. Abban a korszakban erős elnémetesítés volt folyamatban (az osztrákok uralkodtak). A magyar nyelvet nem használták a közigazgatásban, oktatásban, még a főúri társasági eseményeken sem, mindenhol csak a németet.

A nyelvújítás célja: a magyar nyelv művelése, hogy alkalmas legyen államnyelvnek.

2 tábor volt a magyar közélet, kultúra képviselői közt:

- ortológusok

ők a hagyományokat tisztelték,
nem akartak belenyúlni a magyar nyelvbe

- neológusok:

ők voltak az újítók, akik véghezvitték a nyelvújítást. Köztük volt: **Kazinczy Ferenc, Kölcsey Ferenc, Szemere Pál.**

Volt egy híres vita a két tábor között; ennek állomásai:

1811. Tövises és virágok – Kazinczy műve; már rengeteg új szót tartalmaz – innen számoljuk a nyelvúj. kezdetét.

1813. Mondolat – Ez az ortológusok válasza; gúnyosan kifigurázza a nyelvújítást

1815. Felelet a Mondolatra – a neológusok válasza

1819. Ortológusok és neológusok nálunk és más nemzeteknél – Kazinczy ezzel a művel zárja le a vitát.

A nyelvújítók módszerei:

Új szavakat hoztak létre. Ezek közül kb. 10000 ma is használatban lévő magyar szavunk van.

- **Elavult szavak felújítása:** pl. *év, aggastyán, fegyelem, hon, Zoltán* (ezeket a szavakat már nem használták, csak régi írásos emlékekben éltek → visszahozták őket a köztudatba.)
- **Tájszavakat emeltek a köznyelvbe:** pl. *betyár, róna, hulla, bitó, kelengye* (csak a nép ajkán élő, nyelvjárási szavak voltak előtte)
- **Idegen szavak lefordítása:** pl. Victorból → *Győző*, materia → *anyag*; kellner → *pincér*
- **Szóösszerántás:** cső + orr → *csőr*; híg + anyag → *higany*; tanírást + árasztó → *tanár*; csípő eszköz → *csipesz*; rovátkolt barom → *rovar*
- **Szóösszetétel:** így keletkezett a nővér, *szemüveg, folyóirat, rendőr, vérszegény*, stb. szavunk is.
- **Szóelvonás:** a képzőket vették le a szó végéről: pl. árnyék → *árny*, tanít → *tan*, kapál → *kapa*
- **Szóképzés:** Így keletkezett pl. az *óvoda, építész, cukrászda, történelem* szavunk is.

Sok olyan módszer / próbálkozás is volt, amely nem maradt meg a magyarban; a nyelvújítók néha túlzásokba estek. Pl. *nyaktekerészeti mellfekvenc* (nyakkendő); *gőzpöfögészeti tova-lökdönc* (gőzmozdony)

A nyelvújítás elérte a célját, **1844-ben a hivatalos államnyelv a magyar lett.**